

بسم الله الرحمن الرحيم

بررسی عوامل عدم تمایل خانواده های شهر خلخال برای فرزند سوم

سید مهدی رحیمی^۱ زهرا سلیمانی سمانه رستمی زهرا محمدپور سمیه غلامی

بررسی عوامل عدم تمایل خانواده‌های شهر خلخال برای فرزند سوم

چکیده

در جامعه امروزه باروری یکی از مسائل بسیار مهم و حائز اهمیت است که بیشتر جوامع بشری را درگیر کرده است. برای تبیین تحولات و دلیل کاهش باروری نظریه‌های مختلفی وجود دارد؛ اما باید توجه داشت که برخی از نظریه‌ها با فرهنگ، آداب و عادات مناطق مختلف سازگار نبوده و در آن جوامع پاسخگو نیست. یکی از مناطقی که با بحران کم‌شدن نرخ باروری روبرو می‌باشد، خلخال است که بر اساس اطلاعات سازمان آمار، در سال‌های اخیر سیر نزولی داشته و به صفر رسیده است. علاوه بر این بیشترین خانواده‌های شهر خلخال، خانوار چهارنفره‌ی دارای دو فرزند هستند که با برنامه‌ریزی برای متقاعد کردن این خانوار برای آوردن فرزند سوم بیشترین تأثیر را در رشد باروری در این شهر را خواهد داشت؛ بر همین اساس این پژوهش با استفاده از روش پیمایشی و نوع توصیفی - کاربردی به بررسی دلایل عدم تمایل خانوار دارای دو فرزند برای آوردن فرزند سوم پرداخته است. جامعه آماری این تحقیق تعداد ۳۴۲ خانواده دارای دو فرزند ساکن در شهر خلخال است که به‌صورت تصادفی انتخاب شده‌اند. داده‌ها از طریق پرسش‌نامه ساخته شده توسط گروه به‌دست‌آمده است. برای تحلیل داده‌های به‌دست‌آمده، از نرم‌افزار SPSS و آزمون کای اسکوئر استفاده شد که یافته‌ها نشان می‌دهد متغیرهای سن پدران، میزان تحصیلات پدران، وضعیت شغلی مادران و پدران، وضعیت درآمدی خانواده در تمایل خانواده‌ها برای فرزند سوم رابطه معناداری ندارد در عوض، تمایل خانوار برای آوردن فرزند سوم به‌شدت تحت‌تأثیر سن مادران است البته از متغیرهای تحصیلات مادر و نوع ترکیب فرزندان اول و دوم نیز بی‌تأثیر نبوده است.

بر اساس تحلیل آماری به‌دست‌آمده، چنین به نظر می‌رسد که مهم‌ترین راه برای بالابردن نرخ باروری در شهر خلخال، فرهنگ‌سازی کردن در رابطه با باروری در سنین بالای مادران و نیز ارزش فرزندپروری برای مادران دارای تحصیلات عالیه می‌باشد.

کلیدواژه: باروری، فرزندآوری، فرزند سوم، شهر خلخال.

باروری در تمام جوامع بشری به عنوان یکی از کارکردهای خانواده دارای اهمیت ویژه بوده است. در سال‌های اخیر به دلیل تغییر در سبک زندگی و طرز تفکر، این امر دست خوش تغییرات شده و به عوامل مختلفی مانند مسائل فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی گره خورده است. مطابق گزارش سازمان ملل^۱ در سال ۲۰۱۴، میزان باروری در سطح جهان طی نیم قرن اخیر به حدود نصف تقلیل یافته است. با توجه به تحقیقات آماری انجام شده، نرخ باروری از اواسط دهه شصت در کل کشور رو به کاهش بوده است و در چند سال اخیر در برخی مناطق به مرحله بحرانی و زیر سطح جانشینی رسیده است.

اگرچه تحول الگوی باروری در کل کشور با توجه به تبلیغات و فرهنگ‌سازی‌های انجام شده، قابل مشاهده است ولی پاسخ به این مسئله در هر منطقه نیازمند پژوهش منطقه‌ای در مورد عامل اصلی در عدم تمایل خانوار برای فرزندآوری است. یکی از همین مناطقی که دچار بحران جمعیتی شده است، شهر خلخال است. با توجه به آمار جمعیتی قابل دسترس، یکی از عوامل اصلی در تغییر الگوی فرزندآوری و کاهش جمعیت در شهر خلخال، عدم تمایل خانواده‌ها برای آوردن فرزند سوم است. بر همین اساس معیارهای مختلف اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی دخیل در تصمیم‌گیری خانوار مورد بررسی قرار گرفته شده است. در همین راستا با استفاده از روش پیمایشی و طراحی پرسش‌نامه به جمع‌آوری اطلاعاتی در مورد نظر خانوار در رابطه با تمایل آنها برای آوردن فرزند سوم در شهر خلخال پرداخته خواهد شد که این داده با استفاده از نرم‌افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و رابطه بین تمایل خانواده‌ها برای فرزند سوم و متغیرهایی مانند سن، سطح تحصیلات، وضعیت شغلی پدران و مادران و همچنین وضعیت درآمدی خانواده، نوع ترکیب فرزندان اول و دوم مورد بررسی قرار خواهد گرفت.

^۱ The World Population Situation in 2014, New York: United Nations.

۱. کلیات

۱-۱. بیان مسئله

مسئله جمعیت و میزان باروری انسانی به عنوان یکی از ارکان سیاست گذاری کشور دارای اهمیت بسزایی است که نه تنها از مسائل اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و فرهنگی تأثیر می پذیرد؛ بلکه خود نیز بر این مؤلفه ها تأثیر مستقیم دارد.

باتوجه به اینکه در کشور ایران بعد از انقلاب اسلامی با تغییر حاکمیت و سیاست، نرخ باروری سیر صعودی داشت که در نهایت به رکورد نرخ ۳٫۸ درصد را به ثبت رساند؛ اما بعد از اتمام جنگ و تغییر سیاست جمعیتی در سال ۱۳۶۸ و همچنین با تغییر وضعیت اقتصادی و اجتماعی میزان باروری روبه کاهش گذاشت.

این سیر در تمام نقاط کشور به صورت متوسط وجود داشت که شهر خلخال مستثنی از این قضیه نبوده است. بر اساس آخرین آمار اداره برنامه و بودجه، بر اساس گزارش مسئولان شهرستانی نرخ رشد در سال ۱۴۰۰، صفر بود که در سال ۱۴۰۱ به عدد یک دهم رسیده است در حالی که نرخ رشد در استان اردبیل ۱٫۷ و در کشور ۱٫۳ بوده است.

باتوجه به کم بودن نرخ رشد جمعیتی خلخال از میانگین کشوری و استانی و همچنین با عنایت به اینکه سیزده درصد از جمعیت شهرستان را افراد میان سال تشکیل داده است؛ باید دلایل عدم فرزندآوری در شهرستان بررسی شود و با عنایت به اینکه بیشترین تعداد خانوار در کشور و همچنین در استان و شهرستان خلخال را خانوارهای دارای چهار نفر (زوجین و دو فرزند) تشکیل می دهد؛ در این پژوهش به بررسی دلایل عدم تمایل خانواده های شهر خلخال برای فرزند سوم را مورد بررسی قرار خواهیم داد تا سیاست گذاری های شهری متمرکز بر این امور باشد و نتیجه بهتری به دست بیاید.

۱-۲. اهمیت و ضرورت تحقیق

باروری یکی از مسائل بسیار مهم جمعیتی می‌باشد که امروزه کشورها به آن توجه خاص دارند. این مسئله می‌تواند به طور مستقیم در اقتصاد، سیاست و حتی قدرت نظامی و اجتماعی جوامع اثر داشته باشد. در امر باروری از جمله مسائلی که می‌تواند تأثیر داشته باشد، مشخصه‌هایی مانند اشتغال، بهداشت، سطح سواد والدین، نوع جنسیت فرزندان و... می‌باشد که به دلیل تغییر بودن این عوامل در کشورها و حتی شهرهای مختلف باید عوامل اصلی تأثیرگذار در باروری شناسایی و برنامه‌ریزی‌ها بر اساس آن انجام شود.

باتوجه به اینکه شهر خلخال از جمله شهرهایی است که نرخ باروری در سال‌های اخیر به شدت روبه‌کاهش بوده است، «شهر خلخال» به عنوان کانون مطالعه این تحقیق در نظر گرفته شده است.

۱-۳. اهداف تحقیق

هدف اصلی این تحقیق، شناخت عوامل مؤثر بر تصمیم‌گیری برای سومین فرزندآوری در مادران دارای دو فرزند در شهر خلخال است.

و از اهداف فرعی می‌توان به شناخت رابطه بین متغیرهای مختلف مانند سن، تحصیلات، وضعیت شغلی مادران و پدران، میزان درآمد خانواده، فاصله سنی فرزند دوم و همچنین ترکیب فرزندان با تمایل آنها برای داشتن فرزند سوم اشاره کرد.

۲. ادبیات نظری تحقیق

۲-۱. پیشینه تحقیق

باتوجه به اهمیت مسئله جمعیت در جامعه امروزی و نیز تحدید کمبود نیروهای جوان در برخی از کشورها، مطالعات جمعیتی و دلایل عدم تمایل خانواده‌ها به امر فرزندآوری رونق بیشتری داشته است.

باتوجه به اینکه میزان سطح معناداری برابر با ۰,۶۹۶ است و از عدد استاندارد معناداری ۰,۰۵ بزرگتر است پس بین این دو متغیر رابطه‌ای وجود ندارد و به صورت دو متغیر مستقل عمل کرده‌اند.

۴-۲-۲- رابطه بین وضعیت شغلی پدران و تمایل به فرزندآوری

جدول ۶: جدول فراوانی و درصد متغیرهای وضعیت شغلی پدران و تمایل داشت به فرزندآوری

کل		وضعیت شغلی پدران				اظهار تمایل به فرزندآوری
		بیکار		شاغل		
کل	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۷۸	۶,۴	۵	۹۳,۶	۷۳	تمایل داشتن
۱۰۰	۲۶۴	۸	۲۱	۹۲	۲۴۳	تمایل نداشتن
۱۰۰	۳۴۲	۷,۷	۲۶	۹۲,۳	۳۱۶	کل
سطح معناداری: ۰,۶۵۱		درجه آزادی: ۱		ضریب کای اسکای: ۰,۲۰۴		

در سنجش فرضیه دوم، میزان سطح معناداری برابر با ۰,۵۶۱ بوده است که همچنان از عدد ۰,۰۵ بزرگتر است که نشانگر عدم رابطه بین این دو متغیر است.

۴-۲-۳- رابطه بین سن مادران و تمایل به فرزندآوری

بر اساس تقسیم‌بندی که در سن انجام شده است؛ با استفاده از آنالیز خی دو، ضریب کای اسکای ۱۲,۹۳۵، درجه آزادی ۵ و سطح معناداری با عدد ۰,۰۲۴ برابر بوده است. بر همین اساس بین این دو متغیر رابطه‌ی معنادار وجود دارد و موافق با فرضیه است که هرچه سن مادران بیشتر باشد، تمایل آنها برای فرزندآوری کاهش پیدا کرده است.

۴-۲-۴- رابطه بین سن پدران و تمایل به فرزندآوری

بر اساس همان تقسیم‌بندی انجام شده در سن مادران، این بار آنالیز خی دو، ضریب کای اسکای $10,067$ ، درجه آزادی ۶ و سطح معناداری با عدد $0,122$ برابر بوده است. بر همین اساس بین سن پدران برخلاف سن مادران با تمایل خانواده‌ها برای فرزندآوری رابطه معناداری وجود ندارد.

۴-۲-۵- رابطه بین تحصیلات مادران و تمایل به فرزندآوری

با استفاده از آنالیز خی دو، ضریب کای اسکای $11,022$ و درجه آزادی ۶ و سطح معناداری $0,088$ به دست آمد که از مقدار استاندارد $0,05$ بیشتر است و رابطه‌ای بین میزان تحصیلات مادران و تمایل آنها برای فرزند سوم وجود ندارد.

۴-۲-۶- رابطه بین تحصیلات پدران و تمایل به فرزندآوری

با استفاده از آنالیز خی دو بیت دو متغیر تحصیلات پدران و تمایل خانواده‌های آنها برای آوردن فرزند سوم، ضریب کای اسکای $8,513$ و درجه آزادی ۶ و سطح معناداری $0,233$ به دست آمد که نشانگر عدم رابطه معنادار بین این دو متغیر است.

۴-۲-۷- رابطه بین وضعیت درآمدی خانوار و تمایل به فرزندآوری

جدول ۷: جدول فراوانی و درصد متغیرهای وضعیت درآمدی خانوار و تمایل داشت به فرزندآوری

کل		وضعیت در آمدی						اظهار تمایل به فرزندآوری
		سطح بالا		سطح متوسط		سطح پایین		
کل	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۷۸	۴۶٫۲	۳۶	۵۰	۳۹	۳٫۸	۳	تمایل داشتن
۱۰۰	۲۶۴	۴۰٫۲	۱۰۶	۵۱٫۵	۱۳۶	۸٫۳	۲۲	تمایل نداشتن
۱۰۰	۳۴۲	۴۱٫۶	۱۴۲	۵۱٫۱	۱۷۵	۷٫۳	۲۵	کل
سطح معناداری: ۰٫۳۳۲		درجه آزادی: ۱				ضریب کای اسکای: ۲٫۲۰۸		

باتوجه به میزان سطح معناداری از که سطح استاندارد معناداری که ۰,۰۵ است بالاتر است پس بین این دو متغیر رابطه معناداری وجود ندارد.

۴-۲-۸- رابطه بین ترکیب فرزندان و تمایل به فرزندآوری

جدول ۸: جدول فراوانی و درصد متغیرهای ترکیب فرزندان و تمایل داشت به فرزندآوری

کل		ترکیب فرزندان						اظهار تمایل به فرزندآوری
		دو دختر		دو پسر		پسر و دختر		
کل	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱۰۰	۷۸	۳۰٫۸	۲۴	۲۴٫۳	۱۹	۴۴٫۹	۳۵	تمایل داشتن
۱۰۰	۲۶۴	۱۹	۵۰	۲۵٫۷	۶۸	۵۵٫۳	۱۴۶	تمایل نداشتن
۱۰۰	۳۴۲	۲۱٫۶	۷۴	۲۵٫۴	۸۷	۵۳	۱۸۱	کل
سطح معناداری: ۰٫۰۷۵		درجه آزادی: ۲				ضریب کای اسکای: ۵٫۱۷۸		

طبق بررسی و آنالیز انجام شده، بین ترکیب فرزندان اول و دوم در خانواده‌های دارای دو فرزند و تمایل آن خانواده‌ها در آوردن فرزند سوم، رابطه معناداری وجود ندارد، هرچند که باتوجه به نزدیک بودن سطح معناداری به مقدار استاندارد ۰,۰۵، می‌توان آن را بی‌تأثیر ندانست.

۵. نتیجه‌گیری

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که خانواده‌هایی که به عنوان نمونه در این پژوهش همکاری کرده‌اند، دارای مادرانی با میانگین سنی ۳۶,۵۷ و پدرانی با میانگین سنی ۴۱,۴ بوده است. مسن ترین مادر در بین پاسخ دهندگان ۴۸ ساله و جوان ترین آنها ۲۰ ساله بوده است. همچنین در میان پدران این خانوار، مسن ترین آنها دارای سن ۶۳ و جوان ترین آنها ۲۲ سال داشته است.

اکثر مادران مورد مطالعه در این تحقیق، دارای سطح تحصیلات دیپلم، خانه‌دار بوده‌اند از طرفی پدران نیز دارای سطح تحصیلات دیپلم و دارای شغل ثبت شده‌اند. بیشتر این خانوار دارای سطح درآمدی متوسط بوده و اغلب دارای یک پسر و یک دختر هستند.

از بین این خانوار فقط ۷۸ خانواده تمایل داشتند که در آینده دارای فرزند سوم شوند که تقریباً یک چهارم کل پاسخ دهندگان بوده است. این آمار نشانگر این مطلب است در آینده نیز شاهد کاهش جمعیت در این منطقه خواهیم بود و افزایش باروری چشم گیری در انتظار این شهر رخ نخواهد داد.

بر اساس آنالیزهای انجام شده بر روی داده‌ها، مشخص شد که تمایل خانواده‌ها برای داشتن فرزند سوم، به شدت تحت تأثیر سن مادران است و همچنین در کنار آن عواملی مانند تحصیلات مادران و نیز ترکیب فرزندان با نزدیک بودن ضریب معناداری به حد استاندارد نمی‌تواند بی‌تأثیر باشد.

بر همین اساس پیشنهاد می‌شود که مسئولین شهری برای فرهنگ‌سازی و برنامه‌ریزی در امر افزایش رشد باروری در شهر خلخال، به سه عنصر سن مادران، تحصیلات مادران و نیز ترکیب فرزندان دقت کافی داشته و در راستای عادی‌سازی بارداری مادران با سن بالا، دارای تحصیلات آکادمیک و نیز برای خانواده‌هایی که دارای فرزندان دو دختر و دو پسر هستند برنامه‌ریزی کرده و این فرهنگ را در بین خانواده‌ها نهادینه کنند.

- ازکیا، مصطفی و دربان، آستانه (۱۳۸۲) روش های کاربردی تحقیق، تهران: کیهان.

- دواس، دی.ای (۱۳۷۶) پیمایش در تحقیقات اجتماعی، ترجمه هوشنگ نایی، تهران: نشر نی.

- ساروخانی، باقر (۱۳۷۰) مقدمه ای بر جامعه شناسی خانواده، تهران: نشر نی.

- _____ (۱۳۷۷) روش های تحقیق در علوم اجتماعی، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

جلد دوم.

- سالنامه آماری سازمان ثبت احوال کشور سال ۱۴۰۰، استان اردبیل.

- سایت اقتصاد نیوز: <http://B2n.ir/y59855>

- عبدالملکی، احمد (۱۳۷۵) بررسی رابطه میزان باروری با عوامل اجتماعی - جمعیتی در شهرستان های تهران،

پایان نامه کارشناسی ارشد جمعیت شناسی، چاپ نشده، دانشگاه تهران.

- عجمی، اسماعیل (۱۳۵۳) رابطه باروری و عوامل اجتماعی - مطالعه در شهرستان های استان فارس، شیراز: مرکز

جمعیت شناسی.

- قدیری اصل، باقر (۱۳۷۹) کلیات علم اقتصاد، تهران: نشر سپهر.